

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2018

Redaktion:

Anders Söderberg
Charlotte Hedenstierna-Jonson
Anna Kjellström
Magnus Källström
Cecilia Ljung
Johan Runer

Utgiven av Sigtuna Museum

Niklas Eriksson.

Riksäppet. Arkeologiska perspektiv på ett bortglömt regalskepp.

Nordic Academic Press, Lund 2017. 224 sidor.

ISBN 978-91-88168-79-5

Marinarkeologin fick sin första svenska professur 1997. Den inrättades vid Södertörns högskola och motsågs av alla intresserade med stor förväntan. Speciellt som utbildning och forskning nu uttryckligen inte skulle fixeras vid spektakulära vrak. Istället eftersträvades en breddning av ämnets källmaterial till att omfatta hela fornlämningsmiljön under och vid vatten.

Det har nu gått 20 år. Interna gräl gjorde att starten blev trög och att studenter flydde. Trots ambitiösa planer kom inte heller senare någon bestående forskningsmiljö att byggas upp. Kanske var ämnesinriktningen ändå för snäv.

För att övergå till det positiva så innebar marinarkeologin vid Södertörn att ett antal doktorander fick projektanställningar på något eller några år, finansierade med medel från Östersjöstiftelsen. Några av dessa har också disputerat, och dit hör Niklas Eriksson. I sin avhandling från 2014, *Urbanism under sail*, studerade han 1600-talets och det tidiga 1700-talets flöjtskepp och deras sociala värld. Flöjten, en tremastad holländsk innovation, var denna epoks överallt förekommande lastbärare, inte minst i Östersjöhandeln.

Nu återkommer Eriksson med en monografi om ett örlogsskepp, Riksäppet, som blev vrak vid Dalarö skans i Stockholms skärgård i juni 1676. Det var kort efter att den svenska flottan lidit ett katastrofalt nederlag mot danskar och holländare vid Öland.

Fartyget, med över 400 man ombord, lyckades slinka undan norrut men efter att ha kommit på drift i nödhamnen gick det på grund och sjönk.

Vrakets läge har alltid varit känt och det har efterhand blivit skattat på sina dyrbara bronskanoner, ett 70-tal, och annat löst av värde. Plundring och sprängning med först svartkrut och senare dynamit har pågått långt in i vår tid. Inte förrän 1967 fick skeppsvrak lagskydd som fornlämningar.

Något breddning av forskningsfältet står således inte Niklas Eriksson för, utan han utövar svensk marinarkeologis traditionella paradgren, Östersjöns vrak. Själv dykare har han också själv haft en roll i flera av de senaste årens spektakulära, TV-mässiga undervattensprojekt i Östersjön.

Men som arkeologiskt objekt har Riksäpplet, konstaterar Eriksson, inte alls haft samma dragningskraft på forskare som Vasa, Kronan och Svärdet som länge varit försvunna och kunnat lokaliseras tack vare äventyrliga och mycket kostsamma insatser. Riksäpplet är regalskeppet som aldrig blivit föremål för några nationalromantiska berättelser och som glömts bort av forskningen, menar han. Däremot har skeppet eftersom det ligger grunt – som djupast 15 meter – på senare år blivit ett populärt utflyktsmål för sportdykare.

Eriksson berättar fylligt om Riksäpplets byggnadshistoria, dess föga ärorika roll i sjöstriderna, den snöpliga grundstötningen och det långa "efterlivet" på botten i Stockholms skärgård.

Arkivmaterialet är rikt och det finns också en del äldre forskning. Bland alla faktauppgifter återges också pikanta poänger som hur Riksäpplets fartygschef, som fråntagits sitt befäl, smädades som fegis när han igenkändes på Stockholms gator.

Eriksson utgår som sig bör från foton, sonarbilder och annan existerande dokumentation men väljer att göra den slutliga tolkningen med hjälp av en egen, handritad, kartering. På så sätt vill han utifrån sina frågeställningar sälla och välja ut vad som är relevant. Trots att vraket i hög grad är spolierat kan han övertygande visa att det ändå har stor potential. Han nöjer sig inte med det tekniska utförandet utan tolkar dess inre som ett socialt rum och dess yttre som ett manifestation av kungamakten. Resultatet har blivit en fullödig dokumentation.

Eriksson gör en viktig poäng av att han själv gjort endast ett fåtal dyk på Riksäpplet och att hans framställning främst bygger på andras material, som han samlat in och bearbetat. Han påpekar att storskaliga och kostsamma dykprojekt inte automatiskt medför någon ny kunskap om objekten. För sådan krävs arkeologisk kompetens. Och tillägger att att hel del forskning med fördel också, som i detta fall, kan bedrivas med utgångspunkt i fyndmagasinen. Detta underlättas alltmer i och med digitaliseringen av museisamlingarna. Han myntar här begreppet magasinsarkeologi.

När det gäller Riksäpplets sentida öden använder Eriksson flitigt dagstidningar som källor. För många arkeologer kan något sådant verka främmande men jag, som gjort motsvarande i min egen forskning, applåderar. Intervjuer och reportage kan innehålla uppgifter och berätta om mänskliga möten, som inte kan återfinnas på annat håll. Den pågående digitaliseringen av pressen gör detta stora material hanterbart och lättöverskådligt som aldrig förr, till glädje för all samtidsforskning.

Skickligt utförda teckningar av olika föremål från skeppet, liksom ett också i övrigt valt bildmaterial, förhöjer värdet av denna utomordentliga bok.

Rune Edberg